

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในปัจจุบันเป็นยุคสังคมข้อมูลข่าวสาร (The Information Society) ที่สื่อมวลชนเข้าถึงผู้คนในสังคมอย่างกว้างขวาง ข้อมูลข่าวสารกลายเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นอย่างหนึ่งของมนุษย์ ผู้คนใช้ข้อมูลข่าวสารเป็นเครื่องมือในการสนทนาในชีวิตประจำวัน ใช้ในการวางแผน และใช้เป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจ สื่อมวลชนจึงเข้ามามีบทบาทในสังคมอย่างมาก ประชาชนจำเป็นต้องบริโภคข้อมูลข่าวสารผ่านทางสื่อมวลชนเป็นหลัก เนื่องจากสื่อมวลชนสามารถส่งผ่านข้อมูลข่าวสารไปสู่ผู้บริโภคได้อย่างรวดเร็วและมีจำนวนสื่อที่หลากหลายให้เลือกเปิดรับ

อย่างไรก็ตาม สื่อมวลชนที่มีอยู่ในปัจจุบัน โดยเฉพาะสื่อหนังสือพิมพ์ ใช้นำเสนอข้อมูลข่าวสารได้อย่างมีคุณภาพ มีคุณค่า และมีประโยชน์ต่อประชาชนผู้รับสารหรือผู้อ่านหนังสือพิมพ์เสมอไป ดังเช่นที่ สมหมาย ปาริจฉัตต์ (2544) เคยกล่าวถึงการรายงานข่าวของหนังสือพิมพ์แทบทุกฉบับ เกี่ยวกับการที่รัฐบาลมีแผนที่จะปรับเปลี่ยน และโยกย้ายข้าราชการประจำระดับสูง รวมทั้งผู้บริหารรัฐวิสาหกิจในสังกัดกระทรวงการคลังครั้งใหญ่ เพื่อรองรับผลการตัดสินใจของศาลรัฐธรรมนูญ หากตัดสินให้ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร เว้นวรรคทางการเมือง 5 ปี โดยระบุว่าถึงความน่าเชื่อถือของสื่อหนังสือพิมพ์ในกรณีนี้ว่า 1.ทำไมข่าวแทบทุกฉบับเนื้อหาสาระเหมือนกันหมด 2.อ้างที่มาของข่าวเป็นแหล่งข่าวเช่นเดียวกัน 3.ข่าวที่นำเสนอนี้จัดว่าเป็นข่าวปล่อยหรือไม่ 4.จากข่าวปล่อย ร่วมด้วยช่วยกันทำ ช่วยกันเขียนเผยแพร่ เลยเข้าทาง เข้าข่ายฮั้วหรือไม่

นอกจากนี้ จากงานวิจัยเรื่อง “ การนำเสนอข่าวเกี่ยวกับเด็กในหน้าหนึ่งของหนังสือพิมพ์รายวัน” (สุทธิวรรณ ตัญญูพงศ์ปรัชญ์, 2540) ก็แสดงให้เห็นจากผลการวิจัยว่า การคัดเลือกข่าวและประเภทของหนังสือพิมพ์ เป็นสิ่งที่ผู้รับสารควรรู้เท่าทัน เนื่องจากส่งผลกระทบต่อข่าวสารในหน้าหนังสือพิมพ์ โดยผลวิจัยพบว่า นโยบายการคัดเลือกข่าวหน้าหนึ่ง ส่งผลกระทบต่อปริมาณการนำเสนอเด็กโดยหนังสือพิมพ์ที่มีนโยบายเสนอข่าวการเมืองและข่าวเศรษฐกิจในหน้าหนึ่ง จะเสนอข่าวเด็กในปริมาณที่น้อยกว่า หนังสือพิมพ์ที่เน้นการรายงานเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละวัน , คัดเลือกข่าวโดยคำนึงถึงความรุนแรงของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับเด็กหรือสภาพทุกข์ทรมานของเด็ก , ใช้ภาษาที่เป็นคำหยาบคายในการเขียนหัวข้อข่าวและความน่า ส่วนเนื้อข่าวมักระบุชื่อ นามสกุล ของเด็กที่ตกเป็นข่าว และภาพข่าวที่หนังสือพิมพ์นำเสนอ มักลงภาพศพ หรือใบหน้าของเด็กค่อนข้างชัดเจน ซึ่งจาก

ผลวิจัยนี้สะท้อนให้เห็นว่ามีปัจจัยหลายประการที่มีผลกระทบต่อการค้าเลือกข่าวนำเสนอต่อประชาชน โดยเฉพาะปัจจัยองค์ประกอบทางธุรกิจที่เชื่อกันว่ามีผลต่อการนำเสนอข่าวของหนังสือพิมพ์ไม่ทางตรงก็ทางอ้อม เช่น นโยบายหนังสือพิมพ์ เนื้อหาหนังสือพิมพ์ เวลา ทัศนคติของกองบรรณาธิการหรือเจ้าของหนังสือพิมพ์ เศรษฐกิจของหนังสือพิมพ์ ระดับผู้อ่าน เป็นต้น

W. James Potter (อ้างใน ชวรงค์ ลิมป์หัตถ์ และสุรสิทธิ์ วิทยารัฐ, 2547) กล่าวถึงความรู้เท่าทันสื่อว่า คนที่มีการรู้เท่าทันสื่อจะควบคุมสื่อได้มากกว่า เพราะรู้ว่าจะจัดการกับสารต่างๆ ที่ประดังเข้ามาจากมุมมองใด เช่น มุมมองจากความรู้ความเข้าใจ (Cognition) อารมณ์ (Emotion) ศีลธรรม (Moral) หรือสุนทรียศาสตร์ (Aesthetics) ในทางตรงกันข้าม คนที่มีความรู้จำกัดเกี่ยวกับสื่อ การพัฒนาโครงสร้างความรู้จึงต่ำและไม่เพียงพอที่จะรับมือกับการแปลความหมายสื่ออย่างรู้เท่าทัน ดังนั้นจึงเป็นไปได้ที่คนที่มีการรู้เท่าทันสื่อต่ำ จะสร้างความหมายที่หลากหลายจากสื่อได้ นอกจากนี้ยังมีแนวโน้มที่จะรับความหมายผิดเพี้ยนที่มีอยู่ในสื่ออีกด้วย ฉะนั้น หากเรามีความรู้เท่าทันสื่อในระดับดีก็เท่ากับเรามีทางเลือกมากขึ้นในการตีความสารต่างๆ และจะนำไปสู่อำนาจในการควบคุมความเชื่อและพฤติกรรมส่วนตัวได้ด้วย ตรงกันข้ามกับบุคคลที่มีความรู้เท่าทันสื่อน้อย เปรียบเสมือนกับอยู่กับโลกที่ปิดกั้นบังคับให้ยอมรับแก่นค่านิยมที่ครอบงำในสังคม โดยไม่เคยตั้งคำถามเกี่ยวกับค่านิยม ความเชื่อและการตีความผ่านสื่อเลย

Potter ยังกล่าวอีกว่า ความรู้เท่าทันสื่อเป็นเขตแดนที่ชัดเจนระหว่างโลกแห่งความจริงและโลกของสื่อ เมื่อรู้เท่าทันสื่อจะเท่ากับการมีแผนที่นำทางในการช่วยให้เข้าใจสื่อได้ดีขึ้น ทำให้สามารถใช้สื่อได้ตามต้องการ ไม่ใช่มีชีวิตตามที่สื่อต้องการ คนที่ไม่รู้เท่าทันสื่อ จะเป็นผู้ที่จมอยู่กับข่าวสารมากเกินไป ข้อมูลที่ได้สูงกว่าความเป็นจริงหากไม่มีการวิเคราะห์อย่างลึกซึ้ง ดังนั้น ความรู้เท่าทันสื่อ จึงเป็นเรื่องสำคัญ เพราะข่าวสารจากสื่อไม่ใช่สิ่งเดียวกับสิ่งที่เกิดขึ้นเสมอไป มักจะมีความหมายหลายแง่มุม ซึ่งหากคนสามารถตระหนักถึงแง่มุมที่หลากหลายได้มากเท่าใด ก็จะสามารถควบคุมการเลือกรับความหมายของข่าวสารได้มากเท่านั้น

ด้าน สุทธิชัย หยุ่น (2548) กลับมีมุมมองที่น่าสนใจว่า ประชาชนผู้บริโภคสื่อไม่ได้ไร้เดียงสาเมื่อเปิดรับสื่อ

“ การเป็นข่าวบอชและสื่อฮา ไม่ได้หมายถึงการเป็นข่าวที่บวกเสมอไป ตรงกันข้าม หากข่าวนั้นจงใจปล่อย หรือเป็นการปั่นให้กระแสไปทางใดทางหนึ่ง เพื่อกลบข่าวทางลบ ก็โปรดเชื่อเถอะว่าประชาชนไม่ได้ไร้เดียงสาหรือไร้สติปัญญาอย่างที่ท่านคิด ตรงกันข้ามการแถลงข่าวบอชและจงใจจะสร้างกระแสตามความต้องการของตนเองนั้น อาจจะก่อให้เกิดปฏิกิริยาทางลบ และนำไปสู่ความสงสัยกลางแกลงใจในสายตาประชาชนได้ ” ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า ผู้รับสารไม่ได้

เฉื่อยชา หากแต่เป็นผู้รับสื่อที่มีพลังอำนาจและกระตือรือร้น คือ ไม่ยอมรับอิทธิพลสื่อโดยคฤมฤ และไม่ได้ตัดสินว่าสื่อเป็นสิ่งที่อันตราย แต่เป็นผู้รับสารที่มีจุดยืนทางสังคม มีการแสดงออกซึ่งความคิดเห็นและพฤติกรรมต่อสื่อด้วยวิธีการที่เหมาะสม ภายใต้บริบทต่างๆของผู้รับสารเอง

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาของเอื้อจิต วิโรจน์ไตรรัตน์(2540) เรื่อง “การวิเคราะห์ระดับมีเดียลิตเตอเรซีของนักศึกษาระดับอุดมศึกษาในประเทศไทย” กลับพบว่า นักศึกษามีระดับลิตเตอเรซีหรือมีความรู้เท่าทันสื่อ ในระดับ 4 (ระดับสูง) เฉพาะในด้านความสามารถในการวิเคราะห์ได้ทั้งความหมายตรงและความหมายแฝงในแนวเรื่องบันเทิงคดีและโฆษณาเท่านั้น แต่ผลการศึกษาโดยรวมปรากฏว่า นักศึกษาส่วนใหญ่มีมีเดียลิตเตอเรซี ในระดับ 2 เท่านั้น กล่าวคือ ยังไม่รู้เท่าทันสื่อหรือยังถูกสื่อครอบงำอยู่นั่นเอง

หลักการเบื้องต้นในเรื่องความรู้เท่าทันสื่อ นั้น เป็นที่ยอมรับจากนักวิชาการอย่างกว้างขวางว่า สื่อถูกประกอบสร้าง และสร้างภาพ “ความเป็นจริง” คือสิ่งที่เราได้รับจากสื่อถูกสร้างขึ้นล่วงหน้า โดยมีการใส่ทัศนคติ การตีความ และการสรุปอยู่แล้ว ซึ่งเท่ากับสื่อได้สร้างความจริงให้เราแทนที่เราจะเป็นผู้สร้างความจริงของเราเอง , นอกจากนี้ สื่อยังมีนัยเกี่ยวข้องกับธุรกิจการค้า การผลิตสื่อเป็นธุรกิจและต้องทำผลกำไร สื่อจึงมักให้ความสำคัญกับการลงทุนด้านการผลิตเนื้อหาด้วยต้นทุนที่ถูก ที่มีคุณภาพต่ำ , สื่อมีนัยทางการเมืองและอุดมการณ์ เรื่องราวทางการเมืองในสื่อมวลชนนั้นมีความน่าเชื่อถือไม่สูงนัก ถ้าไม่ผ่านการตกแต่งมาแล้วเป็นอย่างดี ก็อาจจะผ่านการตัดต่อมาแล้วในบางระดับ ผลผลิตของสื่อทุกประเภทคือการ โฆษณา ไม่ว่าจะเป็นการโฆษณาตัวเอง โฆษณาค่านิยม โฆษณาวิถีชีวิต รวมทั้งถ่ายทอดสารทางอุดมการณ์หลายอย่าง , รูปแบบของสื่อและเนื้อหาของสื่อแต่ละประเภท จะมีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกัน, สื่อแต่ละประเภทมีสุนทรียศาสตร์ รหัส แบบแผน ที่ไม่เหมือนกัน สื่อแต่ละประเภทยังมีไวยากรณ์ของตนเอง และเข้ารหัสความจริงด้วยวิธีเฉพาะตัว มีรูปแบบทางสุนทรียะที่เฉพาะตัว โดยที่เราจะสัมผัสความพึงพอใจของแต่ละสื่อได้ก็ต่อเมื่อเราเข้าใจลักษณะศิลป์(Artistry) ทางเทคนิคของสื่อ นั้น(สุภาณี แก้วมณี,2547)

ดังนั้นประชาชนผู้รับสารหรือผู้บริโภคสื่อจึงจำเป็นต้องเปิดรับสื่ออย่างรู้เท่าทัน เนื่องจากจะได้นำข้อมูลข่าวสารไปใช้ประโยชน์ได้อย่างเต็มที่ ทั้งในด้านการศึกษา การประกอบอาชีพ และการดำเนินชีวิตประจำวัน โดยสื่อหนังสือพิมพ์นับเป็นสื่อมวลชนที่มีความสำคัญและมีประโยชน์ต่อการรับรู้ข้อมูลข่าวสารของประชาชนอย่างมากในปัจจุบัน การศึกษาความรู้เท่าทันสื่อประเภทนี้ จึงสามารถสะท้อนให้เห็นการใช้สื่อ และประโยชน์ของสื่อหนังสือพิมพ์ที่มีต่อผู้บริโภคข่าวสาร

การวิจัยครั้งนี้ศึกษาโดยใช้สองแนวทางในการศึกษา ได้แก่ แนวทางการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจของผู้รับสาร(Uses and Gratification Approach) ซึ่งพิจารณาผู้รับสารในลักษณะ Active รู้จักเลือกใช้สื่อตามความต้องการของตนเอง และแนวทางการเน้นผลกระทบจากสื่อที่มีต่อผู้รับสาร ที่สื่อสามารถก่อให้เกิดผลกระทบแก่ผู้รับสารที่มีลักษณะเป็นมวลชน(Mass) ทฤษฎีที่อยู่เบื้องหลังคือ ทฤษฎีผลกระทบ(Impact Study) ที่เชื่อในพลังอำนาจของสื่อที่มีต่อพฤติกรรมของผู้รับสาร และมองผู้รับสารในฐานะมวลชนที่ Passive เชื่อฟังและเชื่อถือนำข่าวสารของสื่อ(กาญจนา แก้วเทพ,2547) โดยผู้วิจัยมุ่งเน้นศึกษาความรู้เท่าทันสื่อหนังสือพิมพ์ในสองลักษณะสำคัญ คือ ความเข้าใจเกี่ยวกับสื่อสิ่งพิมพ์และการวิเคราะห์สื่อหนังสือพิมพ์ โดยความเข้าใจเกี่ยวกับสื่อสิ่งพิมพ์จะศึกษาความเข้าใจของประชาชนใน 10 ด้าน ได้แก่ ด้านอิทธิพลของผู้ซื้อพื้นที่โฆษณา ด้านการตรวจสอบการทำงานของรัฐบาล ด้านนายทุนหนังสือพิมพ์ ด้านประเภทของข่าว ด้านการเป็นเจ้าของกิจการ ด้านประเภทของหนังสือพิมพ์ ด้านวัตถุประสงค์ของหนังสือพิมพ์ ด้านความสัมพันธ์กับการเมือง ด้านการคัดเลือกข่าว และด้านกำหนดเวลาการเผยแพร่ ส่วนการศึกษารวบรวมสื่อสิ่งพิมพ์จะให้ประชาชนวิเคราะห์ใน 5 ด้าน ได้แก่ ด้านการตลาด ด้านการคัดเลือกข่าว ด้านประเภทของข่าว ด้านคุณภาพข่าว และด้านคุณค่าข่าว

ทั้งนี้ การศึกษาดังกล่าว จะทำให้ทราบว่าประชาชนผู้อ่านหนังสือพิมพ์มีความรู้เท่าทันเกี่ยวกับข่าวที่หนังสือพิมพ์นำเสนออย่างไร โดยให้ประชาชนผู้อ่านประเมินข่าวที่นำเสนอทางสื่อหนังสือพิมพ์ ทั้งในด้านประเภทของข่าว ที่หนังสือพิมพ์แต่ละประเภทมีวัตถุประสงค์ในการนำเสนอแตกต่างกัน ข่าวหนังสือพิมพ์ที่มีคุณภาพข่าวเป็นอย่างไร หนังสือพิมพ์มีการคัดเลือกข่าวอย่างไร และการตลาดส่งผลต่อการดำเนินงานของหนังสือพิมพ์ในปัจจุบันมากน้อยเพียงใด เป็นต้น

ในการศึกษาครั้งนี้ จึงสนใจศึกษาความรู้เท่าทันสื่อหนังสือพิมพ์ ในสองลักษณะคือความเข้าใจเกี่ยวกับสื่อสิ่งพิมพ์และการวิเคราะห์สื่อหนังสือพิมพ์ ซึ่งจะศึกษาครอบคลุมหลักการพื้นฐานทางหนังสือพิมพ์ โดยจะศึกษากลุ่มตัวอย่างเฉพาะประชาชนผู้อ่านหนังสือพิมพ์ ในเขตกรุงเทพมหานครซึ่งอยู่ในพื้นที่ที่มีผู้บริโภคสื่อหนังสือพิมพ์เป็นจำนวนมาก โดยจากการสำรวจของ AcNielsen Media Index เรื่อง รูปแบบการบริโภคสื่อของไทย ในปี พ.ศ.2544 พบว่า ประชาชนผู้บริโภคสื่อหนังสือพิมพ์ส่วนใหญ่อยู่ในกรุงเทพมหานครถึงร้อยละ 44 ทั้งนี้ผลการศึกษาค้นคว้าความรู้เท่าทันสื่อหนังสือพิมพ์ในลักษณะต่าง ๆ น่าจะสามารถสะท้อนปรากฏการณ์ทางการสื่อสารที่สำคัญได้ อันจะนำไปสู่การสร้างแนวคิดเชิงวิชาการด้านวารสารศาสตร์ที่สำคัญ และน่าจะเป็นประโยชน์ต่อทั้งในวงการการศึกษาและในวงวิชาชีพหนังสือพิมพ์ วารสารศาสตร์ และการสื่อสารมวลชนต่อไป

ปัญหานำวิจัย

1. การเปิดรับหนังสือพิมพ์ของประชาชนในกรุงเทพมหานคร เป็นอย่างไร
2. ประชาชนในกรุงเทพมหานครมีทักษะเกี่ยวกับสื่อหนังสือพิมพ์ มากน้อยเพียงใด
3. ประชาชนในกรุงเทพมหานครมีความรู้เท่าทันสื่อหนังสือพิมพ์ ในระดับใด

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อทราบการเปิดรับหนังสือพิมพ์ของประชาชนในกรุงเทพมหานคร
2. เพื่อทราบทักษะเกี่ยวกับสื่อหนังสือพิมพ์ของประชาชนในกรุงเทพมหานคร
3. เพื่อทราบความรู้เท่าทันสื่อหนังสือพิมพ์ของประชาชนในกรุงเทพมหานคร

สมมติฐานการวิจัย

1. ประชาชนในกรุงเทพมหานครที่มีปัจจัยส่วนบุคคลแตกต่างกัน มีความรู้เท่าทันหนังสือพิมพ์ ต่างกัน
2. ประชาชนในกรุงเทพมหานครที่มีการเปิดรับหนังสือพิมพ์แตกต่างกัน มีความรู้เท่าทันหนังสือพิมพ์ ต่างกัน
3. ประชาชนในกรุงเทพมหานครที่มีทักษะเกี่ยวกับสื่อหนังสือพิมพ์แตกต่างกัน มีความรู้เท่าทันหนังสือพิมพ์ ต่างกัน

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้จะเน้นสำรวจและประเมินความคิดเห็นของประชาชน เฉพาะในกรุงเทพมหานคร จำนวน 400 คน โดยกำหนดขนาดตัวอย่างด้วยวิธีการของ Yamane และสุ่มตัวอย่างโดยใช้ทฤษฎีความน่าจะเป็น (Probability Random Sampling) เพื่อให้ประชากรทุกหน่วยมีโอกาสเป็นกลุ่มตัวอย่างเท่าเทียมกัน อันเป็นการสร้างความน่าเชื่อถือให้กับงานวิจัย

ทั้งนี้ในการศึกษาครั้งนี้ ศึกษาความรู้เท่าทันสื่อในลักษณะการประเมินสื่อ โดยประชาชนผู้อ่าน ด้วยวิธีการศึกษาความเข้าใจและการวิเคราะห์สื่อหนังสือพิมพ์

นิยามศัพท์

ความรู้เท่าทันหนังสือพิมพ์ หมายถึง การประเมินความเข้าใจที่มีต่อสื่อหนังสือพิมพ์และการวิเคราะห์สื่อหนังสือพิมพ์ ตามหลักการพื้นฐานทางหนังสือพิมพ์ ซึ่งพิจารณาจากค่าคะแนนเฉลี่ยรวมของแบบสอบถาม โดยแบ่งความรู้เท่าทันหนังสือพิมพ์ เป็น 5 ระดับ คือ มากที่สุด มากปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด ตามลำดับ

ประชาชนในกรุงเทพมหานคร หมายถึง ประชาชนที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานคร จำนวน 400 คน ที่กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง(Sample Size)ด้วยวิธีการของ Yamane และใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างโดยใช้ทฤษฎีความน่าจะเป็น

ปัจจัยส่วนบุคคล หมายถึง เพศ อายุ อาชีพ รายได้ต่อเดือน และการศึกษาของประชาชนในกรุงเทพมหานคร

การเปิดรับหนังสือพิมพ์ หมายถึง ความถี่ในการอ่านหนังสือพิมพ์ เวลาที่ใช้ในการอ่านหนังสือพิมพ์ หนังสือพิมพ์ที่นิยมอ่าน และหน้าของหนังสือพิมพ์ที่นิยมอ่าน ของประชาชนในกรุงเทพมหานคร

ทักษะเกี่ยวกับหนังสือพิมพ์ หมายถึง การฝึกอบรมด้านหนังสือพิมพ์ ประสบการณ์ด้านงานข่าว การเขียนบทความแสดงความคิดเห็นในหนังสือพิมพ์ การใช้คอมพิวเตอร์ในการออกแบบจัดหน้าหนังสือพิมพ์ และการใช้อินเทอร์เน็ตในการค้นหาข่าวสารทางหนังสือพิมพ์ ของประชาชนในกรุงเทพมหานคร

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทราบถึงความรู้เท่าทันสื่อหนังสือพิมพ์ของประชาชน เพื่อนำไปใช้ในการเรียนการสอนวิชาการด้านหนังสือพิมพ์ วารสารศาสตร์ และการสื่อสารมวลชน

2. ผลการวิจัยน่าจะนำไปพัฒนาวงการหนังสือพิมพ์และสื่อสารมวลชนในบ้านเราได้ โดยเฉพาะในส่วนที่ประชาชนผู้รับสาร มองหนังสือพิมพ์ว่าเป็นส่วนค้อยหรือเป็นส่วนที่ไม่เป็นประโยชน์ต่อผู้รับสาร

3. ในฐานะผู้บริหาร โภคสื่อหนังสือพิมพ์ ประชาชนผู้รับสารจะทราบถึงความสำคัญและประโยชน์ของความรู้เท่าทันสื่อหนังสือพิมพ์

